

Förord : Rydberg och tomten

Dikten "Tomten" skrevs med all sannolikhet i Göteborg någon gång mellan den 20 och 27 januari 1881. Den 27:e sändes den till *Ny Illustrerad Tidning*, och fram till den 20:e hade Rydberg varit helt absorberad av arbetet med första delen av *Sibyllinerna och Völuspå*. Det sägs att inspirationen kom över honom under en promenad i Slottskogen och att dikten skrevs ner på platsen med hustruns rygg som stöd, fast även andra har gjort anspråk på att ha tjänat som underlag. Dikten blev genast populär, men att den skulle räknas tillsammans med Rydbergs stora och väsentliga verk, som Athenaren eller Kantaten eller Bibelns lära eller Prometheus & Ahasverus, kunde väl ingen föreställa sig då. Men de tunga verken har ett efter ett bleknat in i glömskan, och idag är det "Tomten" man minns.

Varför? Ja, det är kring den frågan som vi har byggt detta temanummer (något tunnare än vanligt på grund av årets diktantologi). Först och främst är det ju himla bra poesi, något som utläggs i två uppsatser. Att dikten också dragit till sig engagerade översättare visas av den engelska version som vi fått förmånen att publicera, parallellt med den svenska grundtexten. Illustratörerna har naturligtvis spelat en stor roll för att fästa tomtens gestalt i det allmänna medvetandet; om detta berättas i två artiklar om Jenny Nyström och Harald Wiberg. I Finland har dikten också gett upphov till en populär julsång genom en tonsättning av Lyyli Wartiovaara-Kallioniemi - fast om det skriver vi tyvärr ingenting (en trevlig inspelning finns på a-capella-gruppen Rajatons cd *Joulu*).

Mycket av detta kretsar kring den säkert viktigaste förklaringen till diktens status. För att överleva måste ett litterärt verk så att säga häfta vid något större, och "Tomten" har (mer eller mindre oförskyllt) kommit att häfta vid vår största högtid, julen. Fast det är heller inte riktigt rättvist uttryckt;

dikten har ju faktiskt också bidragit till att *forma* högtiden ifråga. Skall man hellre säga att de ingått symbios?

Till sist kan man grubbla lite över det speciella personliga bandet mellan tomten och Rydberg. För dikten är ju bara sista ledet i en lång kedja. Vi har *Lille Vigg* (1871) och dess julvätte, som också han har bidragit till utformningen av våra helgseder. Och den satiriska tidskriften *Tomtebissen* från 1857 – journalistiska nissar var visserligen mode på kontinenten, men att det var just Rydberg som importerade dem? Och slutligen: den första tomte som någonsin avbildats i en svensk publikation ritades 1851 av Kilian Zoll (annars mest känd för att ha målat människorna på Marcus Larssons tavlor). Och vem arbetade just detta år som informator på den Zollska släktgården? Rätt gissat: Viktor Rydberg. Är inte *det* en gåta så god som någon?

